

Od nizanja prislovov do določnega člena pridevnikov

(Povzetek)

Človekovo dojemanje prostora sloni na treh oseh, na prvi navpični in še dveh vodoravnih. Navpično os zaznamujeta prislova *gori – doli*, ki zadevata premagovanje težnosti v prepletu z merno lestvico *visoko – nizko – plitvo – globoko*. V navpični osi se sekata še dve vodoravni osi. Podolžno os pomeni predvsem gledanje in gibanje *naprej – nazaj*, kar merita prislova *blizu – daleč*, vodoravno kroženje pa prislova *ozko – široko*. Vodoravno kroženje lovi zaporedje gostotnega prislova *povsod* in kazalnega prislova *tod* recimo v stavku:

Povsod tod raste žafran.

Podani stavek pomeni začetek nizanja prislovov. Prvo mesto pripada gostotnemu prislovu tipa *povsod*, drugo mesto kazalnemu prislovu tipa *tod*, tretje mesto mernemu prislovu tipa *visoko* in četrto mesto osnemu prislovu tipa *gori*. Le da je tu nova posebnost, razvidna iz koroške poskočnice *Prijazna šega*:

*Ta dolta po Rožu
imajo šego:
koj kovter čez glavo
ino havžujo!*

Kazalni prislov *ta* se namreč ponovi še v osnem prislovu *dolta* tako, da je primerljiv z okvirno določnostjo, ki sklepa stvarno lestvico gostotnih obratov, od nikalne zveze *nič dobrega* do totalne zveze *vse ta hudo* z določnim členom *ta*, razvitim iz določnega spolnika *to*:

*Nič dobrega se nam ne obeta.
Ima se za nekaj boljšega.
Zdaj je še mlad, vse ta hudo ga še čaka.*

Primer osebne lestvice je spet naštev:

Oče in mati sta imela tri sinove: ta prvega sta imela zelo rada, ta drugega manj, ta tretjega pa čisto nič.

Določni člen *ta* se sicer veže z narečnim presežnikom *nar ...* tako, da alternira z napreznikom *kar ...* mernih pridevnikov tipa *kar nar višji – ta nar višji – nar ta višji* oziroma *kar nar nižji – ta nar nižji – nar ta nižji*. Pri tem najbrž ni naključna prostorska razporeditev nepregibnosti (+) po narečnih skupinah od goratega zahoda do ravnega vzhoda. Bolj ali manj dosledno nepregibnost določnega člena in končajev primernika ob alterniranju presežnika z napreznikom namreč kažejo osrednje štiri narečne skupine:

	koroška	primorska	rovtarska	gorenjska	dolenjska	štajerska	panonska
<i>ta</i>	+	+	+	+	+	–	–
<i>nar</i>	–	+	+	+	+	+	–
<i>višji</i>	+	+	+	+	+	–	–